

नैसर्गिक वा अन्य कारणांमुळे मृत्यू पावलेल्या, बेपत्ता झालेल्या, शारीरिक व मानसिक अक्षमता व वृद्धत्वामुळे काम करू न शकणाऱ्या तसेच अज्ञान वारस इ. कारणांमुळे मुद्रांक विक्रेत्यांच्या वारसांना मुद्रांक परवाना हस्तांतरीत विक्री करणेबाबत.....

महाराष्ट्र शासन
महसूल व वन विभाग
शासन निर्णय क्रमांक: मुद्रांक-२०२३/प्र.क्र.१०९/मुद्रांक-२
दालन क्र.एम-७ ए, पोटमाळा, मादाम कामा रोड, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२.
दिनांक : ३० सप्टेंबर, २०२५

- वाचा:** १. शासन निर्णय क्रमांक : मुद्रांक-२००३/१३५८/प्र.क्र.३५६/म-१, दि.२६.०३.२००४
२. शासन पत्र क्रमांक: मुद्रांक- २००४/३६८९(०३)/प्र.क्र.३८/म-१, दि.०२.०४.२००५
३. महसूल व वन विभाग, शासन निर्णय क्र. मुद्रांक- २००४/३६८९(०३)/प्र.क्र.३८/म-१, दि.२४.०९.२०१०
४. नोंदणी महानिरीक्षक व मुद्रांक नियंत्रक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांचे पत्र क्र.जा.क्र.का.५/मुद्रांक- २४/सं.क्र.८९/२०२४/२५६/२०२४, दि.१३.३.२०२४
५. महसूल व वन विभाग, शासन निर्णय क्र. मुद्रांक- २०२३/प्र.क्र.१०९/म-१(धोरण) दिनांक २७.०६.२०२४
६. महसूल व वन विभाग, शासन निर्णय क्र. मुद्रांक -२०२३/प्र.क्र.१०९/म-१(धोरण) दिनांक १६.०९.२०२४

प्रस्तावना:-

बनावट मुद्रांक विक्री प्रकरण उघडकीस आल्यानंतर असे दिसून आले आहे की, सध्या राबविण्यात येत असलेली पारंपारिक विक्रेत्यांद्वारे मुद्रांक विक्री करण्याची पध्दत व उपाययोजना कालबाह्य झाली आहे. मुद्रांक विक्रीत सुटसुटीतपणा व विश्वासाहता निर्माण व्हावी यासाठी राज्य शासनाने ज्या संस्थांवर शासन /रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडिया यांचे नियंत्रण आहे, अशा राष्ट्रीयकृत बँका, शेड्यूल बँका, पोस्ट ऑफिससेस व तत्सम वित्तीय संस्थांमार्फत मुद्रांक वितरण व्यवस्था उपलब्ध करून दिली आहे. राज्य शासनाने जनतेच्या सुविधेसाठी मुद्रांक विक्री व तत्सम कामांमध्ये सुटसुटीतपणा येण्याकरिता फ्रँकिंग व ई-पेमेंट सुरु केलेले आहे. बनावट मुद्रांक प्रकरण उघडकीस आल्यापासून मुद्रांक विक्रीची खाजगी वितरण व्यवस्था कमी करून पोस्ट खाते व बँकामार्फत मुद्रांक वितरण व्यवस्था राबविण्यात येत आहे. पारंपारिक खाजगी मुद्रांक विक्रीचे नवीन परवाने देण्यास शासनाने संदर्भाधीन पत्र क्र. २ नुसार स्थगिती दिली होती. तसेच राज्यात यापुढे खाजगी व्यक्तींना अधिकृत मुद्रांक विक्री परवाने देणे कायमस्वरूपी बंद करण्याबाबत शासनाने दि. २४.०९.२०२१ रोजी निर्णय घेतला आहे.

तथापि, कोव्हिड-१९ या भयंकर महामारीमुळे मृत्यूमुखी पडलेल्या मुद्रांक विक्रेत्यांच्या वारसांनी त्यांना उपजिविकेचे साधन मिळावे म्हणून तसेच अनेक मा. विधानसभा सदस्य व मा. संसद सदस्यांकडून प्राप्त विनंतीनुसार कोरोना काळात मृत्यू पावलेल्या मुद्रांक विक्रेत्यांच्या वारसांना मुद्रांक विक्री परवाना हस्तांतरण करण्याबाबत कोरोना महामारीमध्ये या रोगाने मृत्यू पावलेल्या परवानाधारक मुद्रांक विक्रेत्यांच्या वारसांना तसेच राज्यातील इतर मयत मुद्रांक विक्रेते ज्यांचे मृत्यू दिनांक २४.०९.२०१० रोजी व त्यानंतर नैसर्गिक किंवा अन्य कारणास्तव झालेले आहेत त्यांच्या वारसांना देखिल वारसा हक्काने त्यांचा मुद्रांक विक्री परवाना हस्तांतरीत करण्यास संदर्भाधीन क्र. ५ येथील दिनांक २७.६.२०२४ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये मान्यता देण्यात आली होती.

तसेच संदर्भाधिन क्र. ६ येथील दिनांक १६.९.२०२४ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये नैसर्गिक, घरीच मृत्युची नोंद झालेल्या प्रकरणी जन्म आणि मृत्यू नोंदणी कायदा/आपत्कालिन/१९६९ च्या नियमानुसार मृत्युची नोंदणी करण्यासाठी ग्रामविकास व नगरविकास विभागातर्फे सरकारने केलेला दस्तऐवज म्हणून जन्म-मृत्यूचे प्रमाणपत्र देणाऱ्या ग्रामपंचायत छावणी/नगरपरिषद/नगरपालिका/महानगर पालिका यांच्या सक्षम अधिकाऱ्यांनी दिलेले मृत्यूचे प्रमाणपत्र ग्राह्य धरणे दस तसेच वयाची ६५ वर्षे पूर्ण झाल्यानंतर शारिरिक व मानसिक अक्षमतेमुळे मुद्रांक विक्रीबाबतची कर्तव्ये पुर्ण करु शकत नाही अशा मुद्रांक विक्रेत्यांनाही त्यांचा मुद्रांक विक्रेता परवाना त्यांच्या अधिकृत वारसांना मुद्रांक जिल्हाधिकारी यांच्या मान्यतेने हस्तांतरित करण्यास मान्यता देण्यात आली होती.

उपरोक्त नमूद कारणाव्यतिरिक्त बेपत्ता झालेल्या तसेच अज्ञान वारस सज्ञान होईपर्यंत मुद्रांक विक्रेत्याच्या भाऊ किंवा बहिणीच्या नावे परवाना हस्तांतरित करण्याच्या विनंतीच्या अनुषंगाने संदर्भ क्र. ५ व ६ येथील शासन निर्णय अधिक्रमित करून मुद्रांक विक्री परवाना हस्तांतरणाच्या अनुषंगाने सर्वसमावेशक मार्गदर्शक सूचना, अटी व शर्ती निर्गमित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय:-

मुद्रांक विक्री परवानाधारक असलेल्या परंतु नैसर्गिक वा अन्य कारणांमुळे मृत्यू पावलेल्या, बेपत्ता झालेल्या, शारीरिक व मानसिक अक्षमता व वृद्धत्वामुळे काम करू न शकणाऱ्या तसेच अज्ञान वारस इ. कारणांमुळे मुद्रांक विक्री करू न शकणाऱ्या मुद्रांक विक्रेत्यांच्या वारसांना उपजिविकेचे साधन मिळावे व जनतेच्या सोईसाठी जनहितार्थ एक विशेष बाब म्हणून, मुद्रांक विक्री परवाना त्यांच्या वारसाला हस्तांतरीत करण्याकरीता, दिनांक २७.६.२०२४ व दिनांक १६.९.२०२४ रोजीचे शासन निर्णय अधिक्रमित करून खालील मार्गदर्शक सूचना, अटी व शर्तीनुसार पात्रता निश्चिती करून मुद्रांक विक्री परवाना हस्तांतरीत करण्यास शासन मंजूरी देण्यात येत आहे.

- १) मुद्रांक विक्रेत्याच्या वारसांनी शासकीय रुग्णालयातील वैद्यकीय अधिकाऱ्याचे प्रमाणपत्र सादर करणे आवश्यक राहिल, ज्यामध्ये सदर परवानाधारक मुद्रांक विक्रेत्याच्या मृत्यूचे कारण स्पष्टपणे नमूद असणे आवश्यक राहिल.
- २) नैसर्गिक, घरीच मृत्युची नोंद झालेल्या प्रकरणी जन्म आणि मृत्यू नोंदणी कायदा आपत्कालिन/१९६९ च्या नियमानुसार मृत्युची नोंदणी करण्यासाठी ग्रामविकास व नगरविकास विभागातर्फे सरकारने जारी केलेला दस्तऐवज म्हणून जन्म मृत्यूचे प्रमाणपत्र देणाऱ्या नगरपालिका/ग्रामपंचायत महानगर पालिका यांच्या सक्षम छावणी परिषद/नगरपरिषद अधिकाऱ्यांनी दिलेले मृत्यूचे प्रमाणपत्र ग्राह्य धरण्यात यावे.
- ३) बेपत्ता झालेल्या मुद्रांक विक्रेत्यांच्या वारसांनी सक्षम प्राधिकाऱ्याने दिलेले प्रमाणपत्र सादर करणे आवश्यक राहिल.
- ४) वयाची ६५ वर्षे पूर्ण झाल्यानंतर शारिरिक व मानसिक अक्षमतेमुळे मुद्रांक विक्रीबाबतची कर्तव्ये पुर्ण करु शकत नाही अशा मुद्रांक विक्रेत्यांनी / वारसांनी सक्षम प्राधिकाऱ्याने दिलेले प्रमाणपत्र सादर करणे आवश्यक राहिल.
- ५) परवानाधारक मुद्रांक विक्रेत्याचा अधिकृत वारसदार म्हणजे पती, पत्नी, मुलगा, मुलगी, मुलाची विधवा पत्नी, नातू व नात, अज्ञान वारस सज्ञान होईपर्यंत भाऊ किंवा बहिण असतील व त्याबाबत त्यांनी प्रतिज्ञापत्र सादर करणे आवश्यक राहिल.
- ६) परवानाधारक मुद्रांक विक्रेत्याचा वारस हा सज्ञान असावा.

७) ज्या वारसास परवाना हस्तांतरण करावयाचा आहे तो सुशिक्षित असावा. त्याने किमान १० वी पास शैक्षणिक अर्हता धारण केलेली असावी.

८) ज्या वारसास परवाना हस्तांतरण करणार आहेत त्याचे पोलीसांकडील चारित्र्य पडताळणी (Good moral character) प्रमाणपत्र सादर करणे आवश्यक राहिल.

९) मुद्रांक विक्रेत्याच्या कुटुंबात एकापेक्षा जास्त वारस असतील, अशा परिस्थितीमध्ये ज्या वारसास मुद्रांक विक्री परवाना हस्तांतरीत करावयाचा आहे, त्यासाठी इतर वारसांचे कार्यकारी दंडाधिकारी यांचेसमोर केलेले संमतीपत्र / नाहरकत प्रमाणपत्र सादर करणे आवश्यक राहिल.

१०) वारसाने सादर केलेली माहिती खोटी आढळून आल्यास, भारतीय दंड संहितेमधील कलमान्वये व अन्य संबंधित कायद्यानुसार त्या वारसावर खटला भरला जाईल व त्यानुसार तो शिक्षेस पात्र राहिल.

११) मुद्रांक विक्री परवाना वारसांना हस्तांतरित करण्याबाबतची कार्यवाही मुंबई मुद्रांक पुरवठा व विक्री नियम, १९३४ मधील नियम ७ (१) नुसार संबंधित मुद्रांक जिल्हाधिकारी यांनी करावी.

१२) सदर शासन निर्णय निर्गमित केल्याच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांच्या कालावधीत मुद्रांक परवाना धारकाच्या वारसांनी आवश्यक त्या कागदपत्रांसह संबंधित मुद्रांक जिल्हाधिकारी यांच्याकडे अर्ज करणे आवश्यक राहिल.

१३) सदर शासन निर्णयास नोंदणी महानिरीक्षक व मुद्रांक नियंत्रक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे व सर्व मुद्रांक जिल्हाधिकारी यांनी व्यापक प्रसिद्धी देण्यात यावी.

१४) मुद्रांक विक्री परवाना हस्तांतरीत करण्यासाठी अर्ज करण्याची मुदत दिनांक ३१.१२.२०२५ पर्यंत राहिल.

नोंदणी महानिरीक्षक व मुद्रांक नियंत्रक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांनी प्रचलित पद्धतीनुसार मुद्रांक विक्री परवाना हस्तांतरीत करण्याची कार्यपद्धती निश्चित करून उचित कार्यवाही करावी.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेत स्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्यांचा संकेतांक २०२५०९३०१७२२२८६३१९ असा आहे. हा निर्णय डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(सत्यनारायण बजाज)
सह सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत:

१. मा. राज्यपाल, महाराष्ट्र राज्य यांचे सचिव, राजभवन, मुंबई.
२. मा. मुख्यमंत्री महोदयांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई.

३. मा.उपमुख्यमंत्री महोदयांचे सचिव,मंत्रालय,मुंबई.
४. सर्व मा.मंत्री /राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय,मुंबई.
५. मा. सभापती, विधानपरिषद यांचे खाजगी सचिव, विधानभवन, मुंबई.
६. मा. अध्यक्ष, विधानसभा यांचे खाजगी सचिव, विधानभवन, मुंबई
७. मा. विरोधी पक्षनेता, विधानसभा/विधानपरिषद, विधानभवन, मुंबई.
८. मा. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन, मंत्रालय, मुंबई.
९. सर्व अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
१०. नोंदणी महानिरीक्षक व मुद्रांक नियंत्रक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
११. अपर मुद्रांक नियंत्रक,प्रधान मुद्रांक कार्यालय, मुंबई.
१२. महालेखापाल-१ व २ (मुंबई/नागपूर)महाराष्ट्र राज्य.
१३. सर्व जिल्हाधिकारी/सर्व नोंदणी उप महानिरीक्षक व मुद्रांक उप नियंत्रक/ सर्व मुद्रांक जिल्हाधिकारी.
१४. सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी.
१५. निवडनस्ती, कार्यासन म-१(धोरण), महसूल व विभाग, मंत्रालय,मुंबई.